

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Стаття присвячена вивченню та розробленню теоретичних і прикладних питань щодо удосконалювання оцінки виробничого потенціалу промислових підприємств та розробленню рекомендацій для поліпшення його використання. Досліджується питання підвищення ефективності формування і використання виробничого потенціалу промислових підприємств. Обґрунтовано нові методичні підходи щодо оцінки виробничого потенціалу

Постановка проблеми. Промислові підприємства, які виступають одними з найважливіших структуроутворюючих елементів господарського устрою, відіграють особливу роль в життєдіяльності сучасного суспільства. Саме у межах промислових підприємств відбувається значна частка процесів інтеграції виробничих (трудових, матеріально-сировинних, енергетичних, фінансових та інтелектуальних) ресурсів, необхідних для утворення нової вартості та задоволення потреб споживачів в товарах і послугах. Крім того, активна виробнича діяльність суб'єктів господарювання в промисловій сфері створює також сприятливі передумови для забезпечення продуктивної зайнятості більшості працездатного населення. Тому об'єктивна оцінка виробничих можливостей промислових підприємств, уособлення яких виступає їхній виробничий потенціал, являє собою один з найважливіших чинників усталеного розвитку національної економіки, підвищення добробуту суспільства, забезпечення соціальної стабільності.

Стан вивчення проблеми. До цього часу надзвичайно актуальною залишається необхідність поглиблення теоретичних засад формування і використання виробничого потенціалу (ВП), виявлення можливих закономірностей цього процесу, оцінка впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на ефективність реалізації ВП.

Мета дослідження полягає в узагальненні методичних підходів до оцінки виробничого потенціалу промислового підприємства та у розробці рекомендацій з удосконалення методики оцінки ефективності використання ВП.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення теоретичних засад та узагальнення методичних підходів до оцінки виробничого потенціалу промислових підприємств здійснювалося в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Авдєєнко В. [1], Ареф'єва О. [2], Архіпов В. [3], Бажилін О. [6], Герасимчук В. [4], Горяча О. [5], Іванов М. [6], Коренков О. [2], Котлов В. [1], Куликов М. [7], Мерзлікіна Г. [8], Ревуцький Л. [9], Рейнгольд О. [10], Старовойтов М. [11], Фомін П. [11], Цлаф В. [12], Шаховська Л. [7] та ін.

Викладення основного матеріалу дослідження. Підприємство являє собою відкриту соціально-економічну систему, яка діє в активному зовнішньому середовищі та вимушена пристосовуватися до зовнішніх перетворень. Надзвичайно високий рівень різноманіття й складності протиріч та проблем здійснення соціально-економічних трансформацій підприємства, невизначеність та непередбачуваність змін умов господарювання обумовлюють переважно стратегічний характер управлінських рішень щодо регулювання процесів його розвитку. Стратегічні альтернативи, тенденції, перспективи і пріоритети соціально-економічних трансформацій підприємства в значній мірі визначаються складним і мінливим сполученням різних складових його внутрішнього середовища, провідне місце серед яких закономірно належить виробничому потенціалу.

Виробничий потенціал (потенціал виробництва) характеризує виробничі можливості підприємства як основної виробничо-господарської ланки економіки. Матеріальну основу виробничого потенціалу підприємства складають фактори виробництва, такі як робоча сила,

засоби праці і предмети праці. Отже, потужність виробництва як системи визначається, з одного боку, обсягами, якістю і структурою доступних підприємству матеріальних і трудових ресурсів виробництва (матеріально-речовинний аспект), а з іншого (трансформаційний аспект) – здатністю (потужністю) щодо здійснення ефективної трансформації (перетворювати) зазначених виробничих ресурсів на продукти і послуги з новою вартістю, необхідною для забезпечення широкого кола цілей учасників виробничо-господарського процесу (споживачів, виробників, суспільства у цілому та ін.).

За такий підхід, початковим етапом утворення безпосередньо виробничого потенціалу слід вважати операції взаємодії чинників виробництва, результативність кожної з яких (тобто, операції) буде прямо залежати від здатності взаємозв'язаних і взаємодіючих чинників виробництва щодо забезпечення утворення певного обсягу якісної продукції (з прийнятими витратами ресурсів). Таким чином, метою розвитку виробничого потенціалу насамперед слід вважати формування належної матеріальної основи для забезпечення ефективної діяльності підприємства, а також утворення можливостей для продуктивного включення певного суб'єкту господарювання в складну систему виробничо-збутових зв'язків із споживачами і постачальниками. Успішна реалізація цього завдання сприятиме нарощуванню в перспективі виробничого потенціалу на якісно новій основі, яка, в свою чергу, дозволить суттєво розширити коло можливих цілей підприємства.

Виробничий потенціал підприємства в такого роду матеріально-речовому аспекті є узагальненою характеристикою системи ресурсного забезпечення виробництва, тому досить часто до складу цієї категорії відносять виробничі фонди, ресурси управління і організації виробництва, а також науково-технічну інформацію (результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт – НДДКР).

Крім того, часто (в рамках розгляду трансформаційного аспекту ВП) природа виробничого потенціалу пов'язується з іншими, близькими до нього поняттями, такими як виробнича потужність підприємства, техніко-економічний і організаційно-економічний рівні виробництва, економічний потенціал тощо. Тому, з точки зору автора, для визначення сутності виробничого потенціалу, що буде прямо відбиватися на особливостях його оцінки, обов'язково слід виявити і уточнити різницю в змісті і сфері застосування вказаних вище категорій.

Виробнича потужність являє собою кількісне визначення здатності основних виробничих фондів, тобто засобів праці, виробляти в певні проміжки часу максимально можливий (або такий, що відповідає запланованим завданням за якістю і асортиментом) обсяг продукції, робіт і послуг. Отже, виробнича потужність представляє виробничі можливості тільки засобів праці, що являють собою лише один з елементів виробничого потенціалу.

З іншого боку, категорії техніко-економічний і організаційно-економічний рівні виробництва набагато більшою мірою, чим виробничий потенціал, відбивають якісну сторону досягнутого стану виробничих можливостей (параметрів виробничо-технологічної основи) підприємства. Проте сфери застосування

категорій "техніко-економічний і організаційно-економічний рівні виробництва" в порівнянні з виробничим потенціалом підприємства обмежуються тим, що ці категорії не дозволяють системно виразити виробничі і економічні резерви підприємства ані за змістом, ані за розміром.

Тому найчастіше поняття виробничий потенціал підміняється іншою, дуже близькою за змістом, але набагато складнішою, категорією – економічний потенціал. Економічний потенціал, так само як і виробничий, відрізняється від усіх вище приведених підходів місткістю вираження сутності, можливостей підприємства, а також всебічністю, системністю, цілісністю охоплення внутрішнього змісту об'єкту, потенціалу якого дається характеристика (тобто підприємству). Проте уявна близькість цих категорій ніяк не може вважатися підставою для того, щоб розглядати їх як повністю тотожні. По-перше, оскільки в діяльності підприємств розрізняють два аспекти – виробничий і господарський – тому й зазначені категорії мають визначатися певною самостійністю. По-друге, при цьому слід підкреслити, що характеристика однієї з них за відсутності повного опису іншої буде недостатньо глибокою.

З точки зору автора, аналіз економічного потенціалу більшою мірою має бути пов'язаний із розглядом економічних відтворювальних зв'язків підприємства із складовими (особами, явищами і процесами) господарського середовища. Виробничий потенціал в цілому виражає виробничі сили підприємства, хоча ВП й не можна повністю пов'язувати тільки з процесом виробництва на підприємстві. Результати використання виробничого потенціалу залежать як від умов виробництва, так і від обставин середовища господарської діяльності підприємств. Таким чином, зміст економічного потенціалу є більш широким за визначення виробничого потенціалу.

Виробничий потенціал часто використовують для певного вираження продуктивних здібностей наявних трудових ресурсів. Правомірність такого вживання ВП не представляється повністю обґрунтованою, оскільки трудові ресурси можуть мати продуктивну силу тільки у поєднанні з іншими елементами виробничого процесу. При цьому, проте, потрібно враховувати, що трудові ресурси можна розглядати також і як елементи специфічної підсистеми виробництва, що має більш обмежену відосблиєність.

Крім того, при вивченні змісту і чинників формування такої складної категорії як виробничий потенціал, необхідно виділити рівень його розвитку як фіксовану характеристику підприємства в певний момент часу і результат використання як джерело вдосконалення ВП і забезпечення його цілісності. Перша характеристика виробничого потенціалу підприємства визначається розміром (масштабом), якістю і структурою складових його елементів, друга – рівнем його розвитку, умовами його використання на підприємстві.

Таким чином, необхідною умовою для удосконалення і розвитку виробничого потенціалу є розробка і ефективна реалізація на підприємстві комплексу заходів щодо трансформації наявного виробничого потенціалу і перетворення його на цілісну систему. Усі аспекти аналізу виробничого потенціалу підприємства носять супідрядний характер і взаємно доповнюють один одного, а відносна їх самостійність дозволяє з різних сторін досліджувати виробничі можливості підприємства.

В оцінках рівня розвитку відбиваються якісні та кількісні характеристики виробничого потенціалу, тому його дослідження і оцінка цілком логічно припускає застосування насамперед структурного аналізу. Оскільки основу виробничого потенціалу складають основні ресурси підприємства, такі як виробничі фонди, оборотні кошти і трудові ресурси, то від їх обсягу, якості та структурного співвідношення (ступеня відповідності) залежить рівень розвитку виробничого потенціалу на підприємстві.

Іншими важливими чинниками підвищення економічної ефективності виробництва є організаційний і технічний розвиток підприємства, а також зовнішньоекономічні, соціальні та природні умови господарської діяльності. Підвищення організаційно-технічного рівня господарської діяльності в процесі розвитку виробничого потенціалу являє собою комплексний безперервний процес раціоналізації усіх аспектів організації виробництва. Цей процес охоплює заходи з удосконалення науково-технічного рівня виробництва і продукції, що виробляється, структури господарської системи і рівня організації виробництва і праці, господарського механізму і рівня організації управління і використання методів господарювання тощо.

Важливою складовою процесу вдосконалення і розвитку виробничого потенціалу є також оцінка організаційно-технічного рівня підприємства і економічної ефективності науково-технічних заходів. Особлива увага в ході оцінки має приділятися заходам з впровадження прогресивної технології, механізації і автоматизації виробничих процесів, вдосконалення вживаної техніки, застосування нових видів сировини і матеріалів, а також поліпшення їх використання; зміна конструкції і технічних характеристик виробів; освоєння виробництва нових видів продукції.

Таким чином, безпосередньою метою оцінки виробничого потенціалу є виявлення можливості ефективного використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, а також визначення впливу заходів по технічному і організаційному розвитку на кінцеві результати виробництва: об'єм і якість, собівартість і прибутковість продукції, рівень рентабельності господарської діяльності та ін.

Узагальнення методичних підходів до оцінки виробничого потенціалу (ВП) промислового підприємства, проведене автором (див. табл.1), дозволяє встановити наявність серед науковців значного різноманіття поглядів на сутність і структуру ВП. Так, найбільшого поширення набули концепції, відповідно до яких ВП слід вважати або певним відображенням рівня виробничої потужності, або характеристикою наявних в розпорядженні підприємства виробничих ресурсів, або віддзеркаленням стратегічних цілей підприємства у виробничій сфері та ін. Для кожного з наведених підходів до оцінки виробничого потенціалу характерним є прагнення щодо досягнення власних специфічних цілей (з урахуванням певних умов формування й розвитку ВП, впливу та генерації зворотних реакцій щодо дії різноманітних факторів й чинників), що, в свою чергу, обумовлює необхідність інтеграції зазначених різних концепцій і підходів до вирішення цього наукового завдання.

За думкою автора, виробничий потенціал слід розглядати як граничні виробничі можливості щодо випуску певного обсягу продукції (надання послуг) відповідних якості та асортименту з урахуванням вимог забезпечення стратегічної гнучкості виробничо-технологічної основи підприємства. Виробничий потенціал підприємства за такий підхід виступає як узагальнююча характеристика, що відображає спроможність наявних персоналу та засобів виробництва до свідомого і цілеспрямованого перетворення ресурсів (предметів праці), які подаються "на вхід" виробничо-економічної системи, на готову продукцію та послуги "на виході" з цієї системи. Таким чином, виробничо-технологічна основа (ВТО) підприємства являє собою комплекс виробничих операцій з перетворення предметів труда на основі використання певних технологічних знань та практичних навичок працівників.

Головним критерієм прогресивності виробничо-технологічної основи підприємства є ступень «технічної раціональності» виробничого процесу, тобто міра обізнаності працівників про причинно-наслідкові зв'язки між необхідними входами виробничої системи та бажаними результатами її діяльності.

Таблиця 1. Характеристика методичних підходів до оцінки виробничого потенціалу (ВП) промислового підприємства

Автор, літ. джерело	Характеристика методичних підходів		
	зміст підходу	переваги	недоліки
В.Авдеєнко, В. Котлов [1, с.74-75]	Визначення рівня ВП на основі узагальнення вартісних оцінок: середньорічної балансової вартості основних виробничих фондів (у т.ч. – витрат на модернізацію), витрат на утримання персоналу, вартості енергетичних, технологічних та інформаційних ресурсів.	Можливість отримання вартісної оцінки ВП, необхідної для здійснення порівняльного аналізу. Охоплення широкого кола ресурсів, релевантних для процесу формування та використання ВП. Урахування можливих потенційних витрат, пов'язаних із підтримкою належного рівня ВП	Зосередження уваги на суто ресурсних аспектах формування та використання ВП – на шкоду вивченню впливу решти внутрішніх та зовнішніх чинників. Імовірність виникнення численних методичних труднощів, пов'язаних із необхідністю отримання ринкових оцінок вартості.
В. Архіпов [3, с.127-131]	Узагальнена оцінка необхідних підприємству виробничих ресурсів як відображення стану виробничого потенціалу через використання трудового методу, заснованого на встановленні пропорцій заміщення основних виробничих фондів чисельністю персоналу з урахуванням впливу науково-технічного прогресу на фактори виробництва.	Структурованість методичного підходу, доступність та легкість інтерпретації отриманих результатів. Посилення уваги до вивчення взаємозв'язку факторів виробництва при формуванні та використанні ВП. Можливість узагальнення оцінки техніко-технологічного рівня та параметрів виробничого процесу як складових ВП.	Наявність методичних труднощів при визначенні пропорцій заміщення основних фондів чисельністю персоналу. Ігнорування впливу на стан та використання ВП рівня споживання сировинно-матеріальних, енергетичних, фінансових, інтелектуально-інформаційних ресурсів. Відсутність уваги до зовнішніх чинників та обмежень формування ВП.
М. Старовойтов, П. Фомін [11, с.7]	Експрес-оцінка та деталізований аналіз виробничого потенціалу за напрямками: аналіз руху, поточний стан і ефективність використання складових ВП (виробничої – основні засоби, матеріальної – обігові кошти, кадрової – трудові ресурси).	Широта охоплення предметної сфери (стану складових) оцінки ВП. Можливість визначення граничних значень показників для вивчення динаміки та порівняльної характеристики різних об'єктів.	Нестача уваги до вивчення впливу техніко-технологічних параметрів виробничої бази підприємства та якісних характеристик персоналу (при визнанні значення інтелектуального капіталу як складової ВП) на стан ВП.
М. Куліков, О. Бажилін [7, с.328-329]	Розрахунок узагальнюючого показника (із використанням індикаторного методу) стану основних складових ВП (виробничої, кадрової, фінансової).	Придатність для оцінки ВП різних економічних систем (підприємств, галузей), структурованість і доступність сприйняття результатів, можливість деталізації оцінок.	Обмежене урахування техніко-технологічних параметрів ВП підприємства. Відсутність уваги до вивчення стану якісних параметрів кадрової складової ВП.
Г. Мерзлікіна, Л. Шаховська [8, с.63]	Визначення стану ВП як складової потенціалу підприємства на основі аналізу як передбачуваного обсягу виробництва продукції, так і потенційних можливостей основних засобів, використання сировини і матеріалів, професійних кадрів.	Зосередження уваги на вивченні альтернатив використання наявної ресурсної бази підприємства на стан використання ВП. Наявність подання та доступність інтерпретації результатів оцінки.	Ігнорування впливу взаємозв'язків та закономірностей взаємодії складових на стан ВП, нестача уваги до використання результатів оцінки ВП для обґрунтування стратегічних рішень та проектування відповідного механізму управління
Л. Ревуцький [9, с.7]	Розрахунок системи економічних оцінок (на плановий рік) стану ВП за напрямками: виробнича потужність, валовий обсяг виробництва, додана вартість, чистий дохід або обсяг чистої продукції, балансовий прибуток при можливих варіантах цінової стратегії підприємства, чистий прибуток після сплати податків.	Можливість визначення взаємозв'язків між станом складових та ВП у цілому та фінансовими показниками діяльності підприємства. Урахування впливу системи обмежень (цінова стратегія, наявність ресурсної бази, оподаткування та ін.), що визначають ефективність використання ВП при наявному його рівні.	Відсутність деталізованої системи оцінок кадрової складової ВП (як у кількісному, так і у якісному розрізі), переважне використання суто вартісних оціночних характеристик, ігнорування наявності кількісних залежностей між елементами ВП.
В. Цлаф [12, с.9-12]	Внутрішня діагностика технологічного комплексу підприємства (ступінь зносу основних засобів та ринкова оцінка активів, можливості забезпечення внутрішніх конкурентних переваг, оцінка спроможності щодо диференціації виробництва продукції або переходу до випуску нових виробів, визначення типу технологій за стадією життєвого циклу) та аналіз виробничої діяльності (нормативно-правове регулювання, функціональна і організаційна структури, кількісні та якісні параметри персоналу, умови праці, механізм стимулювання та соціально-психологічний клімат).	Широта охоплення предметної сфери (стану складових) оцінки ВП. Посилення уваги до визначення властивостей виробничо-технологічної бази підприємства (насамперед – в сфері оцінки гнучкості виробничого процесу). Вивчення впливу соціально-психологічних і культурних чинників на формування та використання ВП. Оцінка системи мотивації персоналу як складової забезпечення ефективної виробничої діяльності. Посилення уваги до інституціональних засад формування та використання ВП (нормативно-правове регулювання виробничої діяльності).	Недостатня структурованість методичного підходу, відсутність чітко визначеної інтегрованої системи показників оцінки. Нестача уваги до вивчення фінансових аспектів використання ВП (як з точки зору формування витрат, так і у сфері оцінки та прогнозування фінансових результатів виробничої діяльності). Переважна спрямованість методичного підходу на обґрунтування стратегічних рішень структурного характеру. Недостатня увага до встановлення характеру та закономірностей виявлення взаємозв'язків складових ВП
В. Герасимчук [4, с.18-24]	Комплексна оцінка ВП на основі складної системи показників, що узагальнюють вплив кваліфікаційного рівня кадрів, параметрів використання виробничого обладнання, фінансових можливостей, резервів конкуренції.	Вивчення впливу ВП на формування конкурентних переваг підприємства в процесі його розвитку. Встановлення зв'язку між станом ВП та фінансовими результатами діяльності підприємства. Посилення уваги до визначення характеру впливу зовнішніх (насамперед, пов'язаних із конкуренцією) факторів формування ВП.	Обмеженість оцінок впливу соціокультурних і структурно-управлінських факторів формування та використання ВП. Недостатність уваги до вивчення техніко-технологічних передумов формування виробничих можливостей підприємства.
О. Рейнгольд [10, с.18-24]	Визначення виробничих можливостей підприємства як складової потенціалу для оцінки вартості на ґрунті аналізу стану, чинників та факторів використання його проектної, ефективної, реальної виробничої потужності.	Дослідження впливу альтернативних варіантів виробничої програми на стан і ефективність використання ВП. Можливість виявлення «вузьких місць» і визначення витрат на їх усунення, оцінка оптимальності варіантів завантаження виробничих потужностей.	Обмеженість кола факторів (обладнання та кадри), які враховуються при визначенні стану ВП. Нестача уваги до впливу зовнішніх чинників (насамперед – цінових). Відсутність оцінок нематеріальних складових ВП (якісні параметри персоналу, технологічні параметри виробничого процесу).
М. Іванов [6, с.215-216]	Формування комплексної системи показників (кількісних та якісних), що визначатимуть стан і ефективність використання як ВП у цілому, так і певних його складових зокрема (таких як виробнича потужність, робоча сила, основні виробничі фонди, галузеві та регіональні чинники).	Широта охоплення предметної сфери (стану складових) оцінки ВП, у тому числі – за рахунок оцінки впливу зовнішніх факторів. Можливість узагальнення оцінки техніко-технологічного рівня та параметрів виробничого процесу як складових виробничого потенціалу	Відмова від використання узагальнюючого показника оцінки ВП, що перешкоджає здійсненню порівняльного аналізу, а також утруднює обґрунтування стратегічних рішень. Наявність методичних проблем, пов'язаних із визначенням впливу зовнішніх факторів формування ВП.

Головною кількісною характеристикою виробничого потенціалу є виробнича потужність, тобто максимальна реальна можливість випуску продукції необхідної якості в номенклатурі та асортименті плану за певний період часу при використанні наявного обладнання та реалізації передбачених заходів щодо вдосконалення технології, організації виробництва та труда. Головною якісною характеристикою ВП виступає профіль виробничої системи як сукупність параметрів, що характеризують її призначення, тобто спроможність ВТО до своєчасного, ефективного та якісного випуску продукції з певною мірою різноманітності. Основним показником прогресивності виробничого профілю підприємства є гнучкість, тобто здатність ВТО до варіювання кінцевих результатів діяльності без суттєвого збільшення витрат ресурсів (економічна гнучкість). Таким чином, оцінка ВП обов'язково має враховувати необхідність узагальнення кількісних (виробнича потужність) і якісних (здатність до варіювання виробничих завдань) характеристик. Основними напрямками оцінки за такий підхід будуть виступати такі: персонал підприємства (фізичні та розумові здібності працівників, які безпосередньо використовуються при виробництві певних товарів та послуг; підприємницькі та новаторські здібності – особливі внутрішні властивості підприємців та працівників, що пов'язано з бажанням та вмінням ризикувати, брати на себе відповідальність, постійно відбирати та впроваджувати різного роду нововведення); засоби виробництва (пасивні – капітал, земельні та просторові ресурси, які створюють сприятливі умови для сталого виробничого процесу; активні – обладнання, що безпосередньо бере участь у процесі виробництва); предмети праці (матеріально-сировинні, енергетичні ресурси, тобто природні речовини, на яку людина впливає в процесі праці); функціональна складова (продуктивність та гнучкість функцій та технологій, що виконуються та використовуються в процесі виробництва); організаційна складова (системна характеристика, яка відбиває ступень відповідності та взаємопогодженості основних підсистем підприємства, задіяних в процесі формування та використання ВП).

Висновки та перспективи подальших наукових розробок в даному напрямі. Виробничий потенціал являє собою граничні виробничі можливості підприємства щодо випуску певного обсягу продукції (надання послуг) відповідних якості та асортименту з урахуванням вимог забезпечення стратегічної гнучкості виробничо-технологічної основи підприємства. Оцінка ВП обов'язково має враховувати необхідність узагальнення кількісних

(виробнича потужність) і якісних (здатність до варіювання виробничих завдань) характеристик за такими напрямками: персонал; засоби виробництва; предмети праці; функціональна та організаційна складова. На додаткове вивчення вимагають визначення складу та методики узагальнення показників оцінки ВП за запропонованим підходом.

Список використаної літератури:

1. *Авдеенко В.* Производственный потенциал промышленного предприятия / Авдеенко В.Н. Котлов В.А. – М.: Экономика, 1995. – 240 с.
2. *Ареф'єва О.* Управління потенціалом розвитку промислових підприємств: Монографія / О.В. Ареф'єва, О.В. Коренков. – К.: ГРОТ, 2004. – 200 с.
3. *Архипов В.* Проектирование производственного потенциала объединений (теоретические аспекты) / В.М. Архипов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. – 247 с.
4. *Герасимчук В.* Стратегічне управління підприємством / В.Г. Герасимчук. – Київ: КНЕУ, 2000. – 360 с.
5. *Горяча О.* Методичні підходи до оцінки виробничого потенціалу підприємства / О.Л. Горяча // Шляхи рішення проблем функціонування економічних систем // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Серія економічна. – Вип. № 630. – Харків, 2004. – С. 92-99.
6. *Іванов Н.* Экономические аспекты производственного потенциала: Теория и практика / Н.И. Иванов. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2000 – 315с.
7. *Куликов Н.* Комплексная оценка производственного потенциала отраслей промышленности на примере пищевой промышленности Тамбовской области / Н.И. Куликов, А.Э. Бажиллин // Проблемы современной экономики. – 2006. – № 3-4 (19) – С.327-331.
8. *Мерзликина Г.* Оценка экономической состоятельности предприятия: монография / Г.С. Мерзликина, Л.С. Шаховская – Волгоград: ВолгГТУ, 1998. – 265 с.
9. *Ревуцкий Л.* Потенциал и стоимость предприятия: монография / Л.Д. Ревуцкий. – М.: Перспектива, 1997. – 128 с.
10. *Рейнгольд, Е.* Методика оценки производственных возможностей предприятия / Е. Рейнгольд. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 82 с.
11. *Старовойтов М.* Практический инструментальный организации управления промышленным предприятием: Монография / М.К. Старовойтов, П.А. Фомин. – М.: Высшая школа, 2002. – 294с.
12. *Цлаф В.* Методическое пособие: Реформирование промышленного предприятия / В.М. Цлаф. – Самара: Изд-во СГУ, 1997. – 78 с.

ЗАПАЦУК Л.В. – викладач Харківського національного економічного університету